

KHAI THÁC DI TÍCH LỊCH SỬ - VĂN HÓA HUYỆN ĐẢO LÝ SƠN, TỈNH QUẢNG NGÃI TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ Ở TRƯỜNG PHỔ THÔNG

○ TS. TRẦN QUỐC TUẤN* - ThS. MAI TRỌNG ANH**

Việt Nam là một quốc gia có số lượng khoảng 4000 hòn đảo nhưng chỉ có 12 đảo là đơn vị hành chính cấp huyện, trong đó có Đảo Lý Sơn. Huyện đảo Lý Sơn nằm ở phía Đông Bắc tỉnh Quảng Ngãi, cách bờ biển khoảng 18 hải lí, gồm 1 đảo Lớn (cù lao Ré) và 1 đảo Bé (cù lao Bờ Bãi) cách nhau 1,67 hải lí. Ngoài ra, ở phía Đông cù lao Ré có hòn Mù Cu vốn là bãi đá nhô cao lên trên mặt biển. Hiện nay, trên huyện đảo Lý Sơn, cộng đồng cư dân người Việt sinh sống rất đông đúc, được tổ chức theo văn hóa làng xã Việt Nam nhưng lại có bản sắc riêng nhuộm màu hải đảo. Họ sinh sống chủ yếu bằng nghề nông, nghề biển, đặc hữu của môi trường tự nhiên - sinh thái hải đảo suốt 400 năm qua. Trong quá trình khai hoang, lập làng, định cư sinh sống và đấu tranh chống kẻ thù xâm lược, ở huyện đảo Lý Sơn đã dần dần hình thành hệ thống di tích lịch sử - văn hóa (LS-VH) có giá trị to lớn, góp phần làm phong phú nền văn hóa của tỉnh Quảng Ngãi nói riêng, dân tộc Việt Nam nói chung.

1. Khái quát về hệ thống di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn

Di tích LS-VH ở huyện đảo Lý Sơn rất phong phú, đa dạng. Theo thống kê của Sở Văn hóa, Thông tin và Du lịch tỉnh Quảng Ngãi, hiện nay, trên đảo Lý Sơn có tổng số 91 di tích LS-VH các cấp; trong đó, có 3 di tích LS-VH cấp quốc gia và 6 di tích LS-VH cấp tỉnh, tạo nên bức tranh đa màu sắc về quê hương và con người Lý Sơn, với những nét đẹp văn hóa truyền thống, được kết tinh từ bao đời nay. Qua nghiên cứu về hệ thống di tích LS-VH trên đảo Lý Sơn, chúng tôi phân làm 3 nhóm:

1) *Di tích về khai hoang, lập làng.* Hiện nay, trên đảo Lý Sơn vẫn còn nhiều đình làng dùng để thờ cúng các bậc tiên hiền, những người có công trong việc khai khẩn vùng đất này để lập nên những xóm làng, ruộng vườn ngày càng đông đúc. Tiêu biểu nhất là cụm di tích đình làng và nhà thờ Tiên hiền xã An Hải. Đây là một công trình kiến trúc nghệ thuật tôn giáo có giá trị văn hóa cao, hiện còn tương đối nguyên vẹn. Gắn liền với sự tồn tại của đình làng và nhà thờ Tiên

hiền xã An Hải là các hình thức sinh hoạt văn hóa dân gian, lễ hội như nghi lễ tế tự và hội hè do một ban tế tự đảm trách, bao gồm 7 tộc họ: Nguyễn, Dương, Trương, Nguyễn Đình, Nguyễn Văn, Trần, Võ (1).

2) *Di tích xác định chủ quyền Hoàng Sa, Trường Sa.* Hiện nay, trên đảo Lý Sơn còn nhiều di tích liên quan đến việc xác định chủ quyền của Việt Nam đối với hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa, tiêu biểu là: - *Di tích đền thờ Âm Linh Tự* tọa lạc tại xóm Vĩnh Lợi, thôn Tây, xã An Vĩnh, phía sau tựa vào núi Hòn Tai, mặt chính diện của ngôi đền nhìn ra biển, được xây dựng vào giữa thế kỉ XVII. Đây là nơi thờ tự linh Hoàng Sa hi sinh khi làm nhiệm vụ trên biển; - *Di tích mộ lính Hoàng Sa* nằm cách đền Âm Linh Tự 1 km về phía Đông, ở giữa khu dân cư, cạnh xóm An Hòa, gần với trục lộ đường chính của huyện, cách đường 100m về phía Bắc. Đây chỉ là khu mộ tưởng niệm Phạm Quang Ảnh và những người lính trong hải đội Hoàng Sa tử nạn trên biển khi từ quần đảo trở về, được chôn thành dãy dài nằm theo trục Đông Tây, vì thế nhân dân thường gọi là má liếp hay má gió (2); - *Di tích mộ và đền thờ Võ Văn Kiệt* là nơi thờ tự và mộ phần tưởng niệm Võ Văn Kiệt, đội trưởng đội Hoàng Sa hi sinh khi làm nhiệm vụ bảo vệ chủ quyền Việt Nam trên quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa. Cha ông là Võ Văn Thám vốn là lí trưởng làng An Vĩnh đã xin triều đình cho lập đền thờ tại xóm Vĩnh Thành, xã An Vĩnh, nằm trong khu đất của dòng họ. Đầu tiên chỉ là miếu thờ nhỏ, mới đây được tu sửa lớn thành ngôi đền bề thế, khang trang. Mộ Võ Văn Kiệt nằm cách 400m, là mộ hợp chất xây bằng đá gành (3); - *Di tích nhà thờ Phạm Quang Ảnh* là nơi thờ tự Phạm Quang Ảnh - đội trưởng đội Hoàng Sa hi sinh khi làm nhiệm vụ bảo vệ chủ quyền Việt Nam trên quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa. Di tích này nằm ở thôn Đông, xã An Vĩnh, cách trung tâm huyện lỵ khoảng 1km về hướng Tây (4).

* Trường Đại học Quy Nhơn

** Trường THPT Lý Sơn, Tỉnh Quảng Ngãi

3) *Di tích tôn giáo, tín ngưỡng của cư dân miền biển.* Chùa Hang vừa là di tích LS, vừa là thắng cảnh do thiên nhiên và con người phối hợp tạo tác nên. Theo gia phả của tộc họ Trần, cách đây hơn 300 năm, ông tổ họ Trần là Trần Công Quận làm quan lớn được nhà vua sai ra canh giữ đảo Lý Sơn, đã khai phá và lập ra chùa Hang. Khoảng 100 năm sau, các con cháu của ông (Trần Châu, Trần Tiêm) tiếp tục tạo cho khung trang như ngày nay. Họ Trần là một trong 7 họ Tiên hiền lập ra làng An Hải xưa (5).

Chùa Đục tọa lạc ở chân núi Giếng Tiên, thuộc xã An Vĩnh, có tên chữ là Đỉnh Liêm Tự (6).

Người Việt vùng đồng bằng Bắc bộ di cư khai khẩn, lập làng trên đảo cù lao Ré trong khoảng cuối thế kỉ XVI, đầu thế kỉ XVII mang theo tín ngưỡng đa thần của làng quê nông nghiệp lâu đời, đặc trưng với tục thờ Mẫu đem hòa nhập với tín ngưỡng đa thần của người Chăm bản địa để hình thành nên loại hình tín ngưỡng dân gian đặc sắc của vùng hải đảo. Bên cạnh đó, gắn với nghề khai thác biển là tục thờ cá ông Nam Hải, thờ Thủy thần, thờ Âm hồn (những thuyền nhân đánh cá tử nạn trên biển). Sự phong phú của các loại hình tín ngưỡng ở trên đã dẫn đến sự hình thành hàng loạt các di tích đình, đền, miếu thờ thần linh trên đảo Lý Sơn. Tiêu biểu cho loại hình di tích này là đền thờ Thiên Yana, đình Tam Tòa, đền thờ cá Ông Lân Chánh.

2. Biện pháp khai thác di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn trong dạy học LS ở trường phổ thông

Theo kết quả điều tra tại Trường Trung học phổ thông Lý Sơn, có hơn 50% HS không biết gì về hệ thống di tích LS-VH đang ở đây, khoảng 30% biết về các di tích LS-VH qua tên gọi, số còn lại hiểu một cách rất sơ lược, đại khái về một số di tích LS-VH tiêu biểu. Còn tại hai trường trung học cơ sở An Vĩnh, An Hải và các trường tiểu học thì đa số HS chỉ biết mơ hồ qua tên gọi của mỗi di tích. Trong khi đó, các cơ quan, ban ngành chức năng ở địa phương, đặc biệt là ngành GD chưa tiến hành khai thác hệ thống di tích LS-VH sử dụng trong dạy học LS dân tộc nói chung, LS địa phương nói riêng; chưa có nhiều chương trình tuyên truyền GD lòng yêu quê hương, đất nước cho thế hệ thanh thiếu niên HS qua nội dung di tích (*).

Ngày nay, trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, Đảng và Nhà nước ta luôn quan tâm đến vấn đề xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, trong đó có việc bảo tồn, tôn tạo các di tích LS-VH. Đi đôi với nó là việc tuyên truyền, GD các giá trị văn hóa, LS của các di tích nhằm GD lòng yêu quê hương đất nước cho thế hệ trẻ. Thời gian gần đây, vấn đề biển Đông đang

«nóng» lên, yêu cầu cấp thiết đặt ra cho Việt Nam là phải kịp thời có những biện pháp, hành động cụ thể để bảo vệ chủ quyền biển Đông ở hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa. Đồng thời, có những biện pháp tuyên truyền, GD nhân dân và thế hệ trẻ lòng yêu quê hương đất nước, trách nhiệm, ý thức về chủ quyền biển đảo qua các bằng chứng hào hùng của quá khứ, trong đó có hệ thống di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn.

Sau đây là một số biện pháp tiến hành khai thác hệ thống di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn sử dụng trong dạy học LS ở các trường phổ thông tại địa phương Lý Sơn và Quảng Ngãi nói riêng, trên cả nước nói chung nhằm nâng cao hiểu biết của HS về lịch sử dân tộc, GD cho các em lòng yêu quê hương đất nước, trực tiếp là ý thức về chủ quyền biển đảo trong tình hình hiện nay.

1) *Khai thác tài liệu di tích đưa vào bài LS nội khóa để khẳng định chủ quyền của Việt Nam về hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa.* Cụm di tích đền thờ Âm Linh Tự và khu mộ lính Hoàng Sa, mộ và đền thờ Võ Văn Kiệt, nhà thờ Phạm Quang Ảnh... là những di tích LS quan trọng trong vấn đề chứng minh chủ quyền của Việt Nam đối với quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa. Những tư liệu trong các văn bản LS và các di tích còn lại trên đảo Lý Sơn cho thấy, từ rất sớm, Việt Nam đã có Hải đội Hoàng Sa thực hiện các cuộc hải trình đến hai quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa để xác lập chủ quyền và khai thác hải vật trên hai quần đảo này. Những chuyến hải trình gian nan bằng phương tiện ghe bầu thô sơ làm cho rất nhiều lính Hoàng Sa bỏ mình trên biển. Tưởng nhớ đến họ, người dân trên đảo Lý Sơn làm khu mộ tưởng niệm (mộ gió) và xây dựng nên đền Âm Linh Tự để thờ phụng.

Gắn với cụm di tích này là lễ *khao lễ thế linh Hoàng Sa*. Hàng năm, vào ngày 16/2, người dân trên đảo tổ chức lễ *khao lễ thế linh Hoàng Sa* rất quy mô. Nguồn gốc lễ tế này, theo ghi chép trong *Phổ ý gia phả* của dòng họ có người đi lính Hoàng Sa thì có nhiều người lính ra đi không trở lại. Do vậy, để người lính yên tâm ra đi, chính quyền phong kiến thời chúa Nguyễn và triều Nguyễn Gia Long đã thực hiện lễ *Khao lễ thế linh Hoàng Sa* trước khi những người lính lên thuyền ra đảo. Từ đó cho thấy, dưới vương triều Nguyễn và chúa Nguyễn, quần đảo Hoàng Sa là bộ phận không tách rời đối với đất liền và triều đình đã giao trọng trách khai thác và bảo vệ cho đội Hoàng Sa ở Lý Sơn, Quảng Ngãi.

2) *Khai thác tài liệu di tích đưa vào bài LS nội khóa để khẳng định tính phong phú, đa dạng của nền văn hóa dân tộc.* Di tích tiền

nhân khai khẩn, lập làng tiêu biểu có cụm di tích đình làng và nhà thờ Tiên hiền xã An Hải. Đây là một công trình kiến trúc nghệ thuật tôn giáo có giá trị văn hóa cao, ngoài giá trị lớn về mỹ thuật chạm khắc, nó có niên đại xây dựng khá sớm (1820), có vị trí quan trọng trong đời sống sinh hoạt tâm linh của một cộng đồng làng người Việt.

Đến nay, đình làng và nhà thờ Tiên hiền xã An Hải là công trình kiến trúc tôn giáo, ở đó diễn ra các sinh hoạt cộng đồng làng duy nhất còn sót lại của tỉnh Quảng Ngãi. Đồng thời, nơi đây còn lưu lại những cuộc hành lễ cổ truyền mang đậm bản sắc văn hóa dân tộc cần được bảo tồn và phát huy. Vì vậy, đây sẽ là nơi tham quan du lịch và nghiên cứu các giá trị văn hóa của phong tục Việt.

3) Tăng cường tổ chức các hoạt động ngoại khóa lịch sử liên quan đến hệ thống di tích LS-VH của Lý Sơn

* Đối với HS ở Lý Sơn: - Tổ chức cho HS tham quan nhà Trưng bày Đội Hoàng Sa Bắc Hải, tham quan các đền thờ liên quan đến Đội Hoàng Sa Bắc Hải, đền thờ về các vị Tiên hiền, đền thờ Thiên Y A Na,... tham quan các di tích danh lam thắng cảnh ở địa phương như chùa Hang, chùa Đức...; - Ban giám hiệu nhà trường, giáo viên LS liên hệ, phối hợp với chính quyền địa phương tổ chức cho HS tham gia công tác công ích ở địa phương. Chẳng hạn như, tham gia sưu tầm, khai thác tài liệu, hiện vật để bổ sung vào bảo tàng, nhà lưu niệm; tham gia trực tiếp và gián tiếp ở các lễ hội hàng năm của địa phương (lễ hội Khao lể thể lính Hoàng Sa, lễ hội cá Ông Lân Chánh,...); tham gia bảo vệ và chăm sóc các di tích LS-VH,...

* Đối với HS cả nước (trong đó có HS Lý Sơn và Quảng Ngãi): - Mời những cán bộ nghiên cứu nói chuyện về hệ thống di tích LS-VH huyện Lý Sơn nói riêng, chủ quyền của ta về biển đảo nói chung; - Giới thiệu và hướng dẫn HS đọc những tài liệu liên quan đến hệ thống di tích LS-VH được giới thiệu trên các phương tiện thông tin đại chúng; - Các cơ quan, ban ngành hữu quan và nhà trường cần phối hợp tổ chức các cuộc thi tìm hiểu về biển đảo, tìm hiểu các di tích LS-VH với hình thức phong phú, sinh động như viết bài dự thi, tổ chức các đội cùng thi với nhau, tổ chức đi thực địa di tích nhằm giới thiệu về quá trình khai hoang, lập làng, về những trang sử vẻ vang của tiên nhân trong việc ra quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa để cắm cột mốc chủ quyền biển đảo.

4) Khai thác tài liệu di tích để biên soạn bài giảng LS địa phương. Trong phân phối

chương trình môn LS của Bộ GD-ĐT có các tiết nội khóa về LS địa phương. Một mặt, giáo viên LS các trường ở huyện đảo Lý Sơn sớm khai thác các nguồn tài liệu sẵn có trong hệ thống các di tích LS-VH biên soạn bài giảng lịch sử địa phương để tiến hành dạy học theo quy định của chương trình. Mặt khác, Sở GD-ĐT Quảng Ngãi cần phối hợp với lãnh đạo và các cơ quan văn hóa, GD huyện tổ chức biên soạn các tài liệu tham khảo về những di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn; đồng thời trang bị các phương tiện dạy học khác như tranh ảnh, băng hình, bản đồ, sơ đồ... để nâng cao hiệu quả bài học LS trên cơ sở sử dụng các di tích LS-VH ở huyện đảo Lý Sơn.

3. Hệ thống di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn không chỉ có ý nghĩa quan trọng đối với việc GD lòng yêu quê hương đất nước cho thế hệ trẻ, khẳng định chủ quyền biển đảo của Việt Nam ở quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa mà còn góp phần phát triển ngành du lịch ở huyện đảo Lý Sơn. Trong tương lai, hệ thống di tích LS-VH huyện đảo Lý Sơn cùng với những đặc sản ẩm thực phong phú, những loại hình sinh hoạt văn hóa dân gian đặc sắc sẽ là điểm dừng chân lí tưởng cho khách du lịch trong nước và quốc tế khi đến với hòn đảo xanh thơ mộng nằm giữa biển khơi này. □

(*) Thời gian gần đây, Quảng Ngãi, Đà Nẵng, Khánh Hòa có triển khai các biện pháp đấu tranh trên biển để bảo vệ chủ quyền ở Hoàng Sa, Trường Sa; riêng ngành Giáo dục có chủ trương đưa vấn đề Hoàng Sa, Trường Sa vào dạy học trong nhà trường. Tuy nhiên, việc thực hiện chưa được phổ biến và hiệu quả chưa cao.

(1), (2), (3), (4). Đoàn Ngọc Khôi. **Lí lịch về các di tích**. Tài liệu lưu trữ tại Nhà trưng bày Đội Hoàng Sa Bắc Hải (1996, 2004, 2006, 2006, 2006).

(5) Nguyễn Trí Sơn. **Hồ sơ di tích thắng cảnh chùa Hang**, tr. 4. Tài liệu lưu trữ tại Bảo tàng Tổng hợp tỉnh Quảng Ngãi, 1994.

(6) Lê Trọng (chủ biên). **Lý Sơn - đảo du lịch lí tưởng**. NXB Văn hóa thông tin, H.2007 (tr. 42-43).

SUMMARY

Some of exploitations of historical - cultural monuments in Ly Son Island district, Quang Ngai province in teaching history at high school

Basing on introduction general for historical-cultural monument system in Ly Son Island district, Quang Ngai province; the article presents some measure to exploit and use its in teaching history at high school in Ly Son and Quang Ngai in particular, nationwide in general, in order to improve knowledge of student about the history of Vietnam, and educate love of one's national for them, direct aware of sovereignty islands in the present state of affairs.